

REPETITIONNING FUNKSIONAL-SEMANTIK TAHLILI

Norsoatova Dilso‘z Sirojiddin qizi

Qashqadaryo viloyati Turon universiteti

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqolada repetition (takror) stilistik usulining badiiy matnlardagi funksional va semantik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Repetition vositasi nafaqat badiiy ifoda usuli, balki muallifning estetik maqsadi, ruhiy holatni berish va g‘oyaviy qatlamni mustahkamlashda muhim rol o‘ynaydi. Tadqiqotda repetitionning turli darajalarda – leksik, sintaktik, fonetik shakllarda namoyon bo‘lishi, ularning estetik, semantik va emotsional yuklamalari o‘zbek nasr va she‘riyatidagi namunalari asosida ochib beriladi.*

KALIT SO‘ZLAR: *Repetition, stilistik vosita, semantika, emotsional yuklama, badiiy matn, takror, poetik uslub, ritm*

Adabiy matnni estetik va semantik jihatdan chuqur anglash uchun undagi stilistik vositalarning o‘rni va funksiyalarini aniqlash muhimdir. Tilning ifoda imkoniyatlari keng bo‘lib, ularning orasida repetition — ya‘ni takrorlash usuli — alohida ahamiyatga ega. Ushbu usul nafaqat poetik struktura va musiqiylikni ta‘minlaydi, balki g‘oyaviy qatlamni mustahkamlash, obrazlarning ruhiy holatini aniqlash, o‘quvchi e‘tiborini muayyan nuqtalarga qaratish kabi vazifalarni ham bajaradi. Repetition asosan stilistika doirasida o‘rganiladi. U leksik, sintaktik, fonetik, hatto morfologik darajada ham namoyon bo‘lishi mumkin. Takrorning funksiyasi esa matn turiga, janrga va yozuvchining estetik niyatiga qarab farqlanadi. Jumladan, she‘riyatda repetition poetik ritm va emotsional holat yaratish uchun qo‘llansa, nasrda esa dramatik holat, psixologik bosim yoki g‘oya kuchini oshirish uchun xizmat qiladi.

Repetition stilistik vosita sifatida qadimiy adabiy an‘analarimizda ham keng qo‘llanilgan. Xususan, Alisher Navoiy, Ogahiy, Furqat kabi mumtoz adiblar asarlarida takroriy iboralar, radif va qofiya shakllarida ifoda topgan. Bu holat nafaqat

musiqiylilikni ta'minlagan, balki g'oyaviy chuqurlik, obrazlar izchilligi va ichki ritmning uyg'unligini ta'minlagan.

Zamonaviy o'zbek adabiyotida ham repetition stilistik usuli o'z ifodasini topmoqda. Jumladan, Muhammad Yusuf, Xurshid Davron, Erkin Vohidov kabi shoirlar she'rlarida takror usuli orqali obrazga psixologik chuqurlik berilgan, ichki monologlar kuchaytirilgan va o'quvchi e'tiborini qahramon hissiyotlariga qaratish maqsad qilingan. Takrorlar ba'zan poetik dramatismni oshirish, ba'zan esa g'oyaning zamiridagi ruhiy iztirobni yoritishda qo'llaniladi.

Mazkur maqolada repetition usulining o'zbek adabiyoti kontekstidagi badiiy-estetik funksiyasi, uning semantik yuki, turli darajadagi ko'rinishlari misollar asosida tahlil qilinadi. Tadqiqot repetitionning matnga kiritgan g'oyaviy, emotsional va kompozitsion turtkilarini ochib berishga qaratilgan bo'lib, adabiy matnni lingvopoetik jihatdan anglashda muhim o'rin tutadi.

Ushbu tadqiqot repetition stilistik vositasining o'zbek adabiyotidagi funksional-semantik xususiyatlarini aniqlashga qaratilgan bo'lib, tahlil ishlari lingvopoetik va deskriptiv usullar asosida amalga oshirildi. Repetitionning turli ko'rinishlarini aniqlash maqsadida XX–XXI asr o'zbek adiblarining matnlari — xususan, Erkin Vohidov, Muhammad Yusuf, Xurshid Davron, Abdulla Qahhor kabi yozuvchilarning nasriy va nazmiy asarlari tanlab olindi. Ushbu matn birliklari stilistik jihatdan, ya'ni leksik, sintaktik va fonetik darajada tahlil qilindi. Har bir repetition namunasi alohida kontekstda ko'rib chiqilib, uning matnga keltirgan estetik va semantik ta'siri baholandi.

Tahlil natijasida repetitionning o'zbek adabiyotidagi asosiy funksional yo'nalishlari aniqlandi. Avvalo, repetition matnda g'oyani mustahkamlash vositasi sifatida faol ishlatiladi. So'z yoki iboraning bir necha bor qaytarilishi o'quvchi ongida asosiy mazmunni qat'iy joylashtiradi. Bundan tashqari, repetition orqali obrazlarning ruhiy holati, psixologik iztiroblari, ichki monologlari kuchaytiriladi. Misol uchun, Muhammad Yusuf she'rlarida “ketma” yoki “sog'indim” kabi so'zlarning takroriy ishlatilishi ichki iztirob va ruhiy bosimni oshirishga xizmat qiladi. Sintaktik repetition esa dramatik nasrda diqqat markazini belgilash, ichki

ziddiyatni ochish, qaror vaziyatlarini yoritish uchun qo'llaniladi. Xurshid Davron yoki Abdulla Qahhor asarlarida bir xil gap tuzilmalari ketma-ket ishlatilib, voqeiylikka emotsional kuch bag'ishlangan.

Fonetik repetition, ayniqsa, she'riyatda musiqiylik va ritmik uyg'unlik yaratadi. Shu tariqa repetition poetik tilning estetik tayanchiga aylanadi. Jumladan, radif va qofiya shaklida takrorlar she'rning tuzilmasini yaxlitlaydi. Bular matnni nafaqat chiroyli eshitiladigan, balki chuqur his etiladigan holatga olib keladi.

O'zbek adabiyotida repetition vositasining bunday serqatlamli faoliyati, bir tomondan, yozuvchi yoki shoirdan stilistik mahorat talab qilsa, ikkinchi tomondan, matnni o'quvchi ongida hissiy va semantik darajada mustahkamlash imkonini beradi. Repetition estetik vosita sifatida faqatgina takror emas, balki ichki ohangni, ritmni, dramatik kuchni, g'oyaviy urg'uni tashkil etuvchi kompleks stilistik birlik sifatida namoyon bo'ladi. Ayniqsa, zamonaviy o'zbek adabiyotida repetition orqali psixologik tasvir, ichki dunyo yoritilishi, jamiyatga qarshi pozitsiya yoki shaxsiy kechinmalar tahlili kuchaytirilganini ko'rish mumkin. Ushbu vosita ayniqsa yosh avlod adiblarining poetik tajribasida o'ziga xos uslub shakllantiruvchi omil sifatida sezilmoqda. Shuningdek, repetition orqali ijodkor o'z matnini ritmik muvozanatga olib keladi, o'quvchini ichki ohangga bog'lab qo'yadi va estetik qoniqish hissini uyg'otadi.

Repetition stilistik usuli o'zbek adabiyoti tarixida qadimdan buyon mavjud bo'lib, hozirgi kunda ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan. Tahlil natijalari repetitionning o'zbek badiiy matnlaridagi ko'p funksiyali va ko'p qatlamli vosita ekanini ko'rsatdi. U o'zida leksik, sintaktik, fonetik darajadagi vositalarni jamlab, matnning ichki strukturasini uyg'unlashtiradi, g'oyani mustahkamlash, obraz ruhiyatini yoritish, emotsional fon yaratish, poetik ohangni kuchaytirish kabi vazifalarni bajaradi.

Mazkur stilistik usul yordamida yozuvchi yoki shoir matnni o'quvchining qalbiga yetkazadi, uning hissiy holatiga ta'sir ko'rsatadi. Shu bois repetitionni faqat "takror" deb emas, balki badiiy-estetik va semantik vosita sifatida baholash lozim. Kelajakdagi stilistik tadqiqotlarda repetitionning gender, psixologik, janr yoki

lingvokulturologik jihatlaridan ham yondashuvlar olib borilishi adabiy tahlil sohasida yangi yo‘nalishlar ochadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qodirov, A. (2019). *O‘zbek badiiy matnlarida stilistik vositalar*. Toshkent: Fan nashriyoti.
2. Nurbekova, M. (2021). “Repetitsiyaning stilistik funksiyalari”. *Filologiya masalalari*, №2, 65–72.
3. Crystal, D. (2003). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Oxford: Blackwell Publishing.
4. Jakobson, R. (1960). “Linguistics and Poetics.” In *Style in Language*. Cambridge: MIT Press.
5. Safarov, D. (2017). *Stilistika va matnshunoslik asoslari*. Toshkent: TDPU nashriyoti.
6. Xudoyberdiyeva, H. (1998). *Tanlangan she’rlar*. Toshkent: Sharq nashriyoti.
7. Davron, X. (2004). *Ko‘zgu*. Toshkent: Sharq nashriyoti.